

Comma, 1, 2, 3-4(2004)

Comma (ISSN 1680-1865) publikacija je koju izdaje Međunarodno arhivsko vijeća (International Council on Archives: ICA, <http://www.ica.org>), a izlazi četiri puta godišnje i besplatno se dostavlja svim članovima. Uvodnik i sažeci radova napisani su na engleskom, francuskom, njemačkom, španjolskom, ruskom, kineskom i arapskom jeziku, dok su sami radovi na nekom od navedenih jezika.

Prvi broj časopisa iz 2004. posvećen je nordijskim arhivima i arhivskim temama. Dvadeset i dva autora (arhivista, profesora, savjetnika, ravnatelja, uredskih djelatnika itd.) iz Islanda, Francuske, Danske, Švedske, SAD-a, Norveške, Finske i Mađarske napisalo je dvadeset radova posvećenih raznim temama, od vrednovanja do zaštite osobnih podataka. Uvodnik, u kojem se naglašava i daje povijesni kontekst arhivske suradnje u nordijskim zemljama, napisao je *Erik Norberg*. *Anna Svenson* objašnjava pojam skupine nordijskih zemalja: zemljopisno područje, jezike, kulturu, zajedničku povijest u sukobima i miru, upravnu i arhivsku tradiciju kao i međusobnu suradnju, općenito i na području arhiva. Vanjski pogled na sjever daje *Jean-François Battail* kroz niz zabavnih i edukativnih prikaza, iz različitih perspektiva, sjevernjačkog mentaliteta. Rad je napisao upućeni stranac koji često »sjevernjake« vidi u drugačijem svjetlu nego što oni vide sami sebe. *Bente Jensen* i *Charlotte S. H. Jensen* opisuju Arhivski dan održan u Danskoj 10. listopada 2001. s temom: ljubav – između muškarca i žene, ljubavna razočaranja, tajni ljubavni jezik, kraljevska ljubav, ljubav na prodaju, patriotizam. *Jaana Kilkki* uspoređuje suvremene međunarodne arhivske rasprave o teoriji i praksi (David Bearman i australska arhivistika), koje je pokrenulo elektroničko gradivo s finskom arhivistikom, i zaključuje kako se već niz godina finska uredska i arhivska praksa temelji na tim istim idejama koje sada međunarodna zajednica drži novim i revolucionarnim. *Mats Burell* bavi se odnosom između vrednovanja gradiva i informacijske teorije, i usredotočuje na mogućnost stvaranja arhivske metodologije vrednovanja kroz interakciju s drugim disciplinama. Autor zaključuje kako danas u arhivskoj znanosti nema informacijske teorije jednostavno stoga što je arhivska znanost starija od informacijske teorije. Za današnju je arhivistiku ključno da, zajedno s ostalim disciplinama informacijskog društva, stvori metodologiju vrednovanja. *Torkel Thime* predstavlja rad komisije koja je bila osnovana sa zadaćom da predloži nov pristup načelima i strategijama vrednovanja norveške uprave. *Inge Bundsgaard* i *Anders Sode-Pederson* propituju neka od glavnih pitanja koja se javljaju pri sučeljavanju novih načela i mogućnosti IT-a s arhivskom tradicijom i teorijom. Autori su zaduženi za razvoj novoga arhivskoga informacijskog sustava u Danskoj državnom arhivu. Projekt je dosad najveći pothvat u danskoj arhivskoj povijesti, čiji je cilj javna dostupnost informacija o gradivu. *Brian Doyle* piše o Sámiju, skupini ugroženih ugrofinskih jezika koji se govore u Norveškoj, Švedskoj, Finskoj i Rusiji. Procjenjuje se da će, do 2100, nestati polovica od postojećih 7.000 jezika u svijetu. *Eric Olsen* priča fascinantnu priču o arhivima Djevičanskih otoka, nekadašnje Danske Zapadne Indije. Otoke je Danska prodala SAD-u 1917., a njihovo je arhivsko gradivo postalo politički zanimljivo 1998., kada se slavila 150. godišnjica ukidanja ropstva. *Kåre Olsen* opisuje kako je u Norveškoj 1986. donesen zakon koji svim građanima daje pravo na informaciju o njihovim biološkim roditeljima, nakon čega je Norveški nacionalni arhiv bio zatrpan upitima djece norveških majki i njemačkih/austrijskih očeva, rođene između 1941. i 1947. godine. Procjenjuje se da je tada rođeno 10 do 12 tisuća djece. *Eljas Orrman* ukazuje na glavne elemente u zakonodavstvima nordijskih zemalja i ističe sličnosti i razlike. Postoji jasna podjela između Danske, Norveške i Islanda s jedne, te Finske i Švedske s druge strane. *Hans H. Worsøe*

opisuje i analizira povijesni razvoj i kompliciranu sadašnju situaciju u Danskoj vezano uz crkvene matice rođenih, vjenčanih i umrlih, civilnu registraciju i novu legislativu o zaštiti osobnih podataka. *Eiríkur G. Guðmudsson* govori o islandskoj bazi podataka u zdravstvu. Populacija je Islanda, oko 280.000 stanovnika, vrlo homogena, a većina Islandana u međusobnoj rodbinskoj vezi unazad šest ili sedam generacija. Populacija je bila vrlo brižno dokumentirana, i arhivi su vrlo dobro sačuvani. Izrađuje se jedinstvena baza podataka koja će, na temelju informacija o cjelokupnoj populaciji, omogućiti kliničke i statističke analize. *Ólafur Ásgeirsson* piše o razvoju islandskih arhiva i o arhiviranju od srednjeg vijeka do danas. U članku se dovodi u odnos povijest arhiva i povijest zemlje i ukazuje kako je osnivanje Nacionalnog arhiva imalo važnu ulogu u političkom i povijesnom razvoju Islanda. *Hans Eyvind Næss* ističe mogućnosti spajanja više arhivskih ustanova u jednu, s vrlo dobrim ishodom. Korisnik u Arhivskoj kući može, po prvi puta u Norveškoj, naći skoro cjelokupno povijesno gradivo jednog područja – gradivo gradova, državnih arhiva određene regije i privatnog sektora. *Bengt Danielson* predstavlja švedski model za primjenu načela provenijencije na državno arhivsko gradivo, te ukazuje kako u švedskom sustavu nema pravne razlike između registraturnoga i arhivskoga gradiva. Doktrina »životnog ciklusa gradiva« donekle je strana švedskoj teoriji i praksi koja ne pravi razliku između tekućega i arhivskoga gradiva. Nadzor i intervencije nacionalnog i regionalnih arhiva počinju čak i prije stvaranja dokumenata. *Marja Pohjola* piše o gradivu kompozitora Jeana Sibeliusa i njegove obitelji. Ostavština obitelji Sibelius pohranjena je u Državnom arhivu Finske, rukopise Sibeliusovih djela čuva Sveučilišna knjižnica u Helsinkiju, a neke dokumente Sibeliusov muzej u Turkuu i u njegovu rodnom gradu. Preminuli *Nils Nilsson*, legendarni bard švedske arhivistike, razmatra povijesno sjećanje čovjeka i ulogu i odgovornosti arhivista i arhiva u odnosu na tu memoriju.

Drugi broj donosi izlaganja s 37. CITRA-e (International Conference of the Round Table on Archives) održane u Cape Townu, Južna Afrika, od 21. do 25. listopada 2003. Uvodnik je napisao *Ian E. Wilson*, predsjednik CITRA-e. CITRA se tri godine, od 2001., bavila temom »Arhivi i društvo«. Naglašava kako su arhivi dar jedne generacije drugoj i da je mjera do koje se brinemo o arhivima ujedno i mjera naše civiliziranosti. Arhivi imaju aktivnu ulogu i odgovornost u stvaranju memorije društva. Izazov je za profesiju, poglavito s pojavom elektroničkih zapisa, ostaviti budućnosti gradivo koje u potpunosti odražava raznolikost i kompleksnost iskustava našeg doba. Arhivi još uvijek nisu dovoljno poznati javnosti i arhivisti tek trebaju istražiti mogućnosti koje IT pruža korisnicima, a to je izravan uvid u gradivo (faksimile gradiva). Arhivi imaju odgovornost i u očuvanju ljudskih prava – priče ljudi koje je njihovo suvremeno društvo ušutkalo treba čuti. Uloga arhiva u stvaranju dokumentarne baštine uporabom svih medija i izvora i njene dostupnosti kao živog dijela društva treba biti aktivna. Uvodnik je napisao *Perrine Canavaggio*, tajnik CITRA-e. Na konferenciji u Cape Townu 168 delegata iz 70 zemalja raspravljalo je o fundamentalnoj ulozi gradiva u zaštiti ljudskih prava. Konferencija se odvijala u tri sesije u kojima je jasno izražena vitalna uloga arhiva za građane i društvo. Na kraju, priloženi su program konferencije, rezolucija, dodatak, izvješće za tisak i popis sudionika.

Desmond Tutu piše kako su svugdje u svijetu, u različitim fazama povijesnog razvoja, ljudska bića činila stravična zvjerstva jedna nad drugima. U Južnoj se Africi dokazi legislative koja je omogućila stvaranje i održavanje aparthejda mogu naći u dokumentima Parlamenta i u gradivu Nacionalnog arhiva. Postojanje toga gradiva znači da se povijest ne može zanijekati unatoč naporu pojedinaca da dokažu kako oni sami nisu sudjelovali u njezinu stvaranju. Gradivo služi kao potencijalna zaštita pred kršenjem

ljudskih prava. Prošlosti se treba sjećati kako se određeni događaji ne bi ponovili. *Gay Braibant* istražuje odnos između ideje arhiva i ljudskih prava – usporedba koja na prvi pogled može djelovati iznenađujuće. Arhivi su fundamentalni u očuvanju sjećanja na kršenje ljudskih prava, posebice pri prijelazu u demokraciju, jer omogućuju identifikaciju odgovornih i žrtava, te prvi mogu biti kažnjeni, a štete učinjene drugima nadoknađene. Arhivi su, jednako tako, bitni za osiguranje prava građana na sudjelovanje u radu uprave i njenoj transparentnosti. Arhivisti, tradicionalni čuvari tajni, dobivaju glavnu ulogu u otvaranju državnih dosjea. *Antonio Gonzales Quintana* preispituje progres radne grupe unutar sustava suradnje između ICA-a i UNESCO-a, koji je napravljen u posljednjih deset godina, u upravljanju gradivom službi državne sigurnosti sada nepostojećih represivnih režima. Interes za ovu temu utjecao je na skoro sve sektore društva u relevantnim zemljama i izazvao veliku debatu, te je Komisija za ljudska prava UN-a u svoju rezoluciju uključila izvješće Louis Joinet. U izvješću se naglašava važnost arhivskoga gradiva koje omogućuje žrtvama represije ostvariti njihova prava te ono u tu svrhu treba biti sačuvano i obrađeno. Globalizacija sudstva, koja je dovela do stvaranja Međunarodnoga kaznenog suda, ima implikacije šire od granica zemalja u tranziciji te su njihovi arhivi zanimljivi međunarodnoj zajednici. Revizija određenih odluka iz doba političke tranzicije u određenim zemljama, i pojava, u zemljama koje su već prošle tranzicije, grupa koje žele razotkriti teška kršenja ljudskih prava, također je dovela do tendencija da se archive represija tretira kao pitanje koje ne zastarijeva. Neophodno je locirati i učiniti dostupnim one archive čija je sudbina još uvijek nepoznata. *Klaus Oldenhage* piše kako u dnevnim zadaćama arhiviste u Bundesarchivu dominira rad s nasljeđem nacizma: pomaganje u istraživanju i osudi nacističkih ratnih zločina, istraživanje prošlosti nekadašnjih vojnih i civilnih državnih službenika kako bi se identificiralo pojedince odgovorne za ratne zločine, te identifikacija gradiva koje žrtvama nacizma i njihovim obiteljima omogućuje realizaciju zahtjeva za odštetama. Nakon ujedinjenja Njemačke, sva su ova iskustva poslužila za sličan proces identifikacije krivaca i žrtava bivšeg režima Istočne Njemačke. Važno je da arhivisti, a ne političari, odlučuju o dostupnosti gradiva bilo kojega političkog režima. *Tom Adami* objašnjava kako Međunarodni kazneni sud za Ruandu postoji od 1995. Vođenje postupka protiv najodgovornijih za zločine počinjene 1994. glavni je razlog postojanja službi uredskog i arhivskog poslovanja Suda pa su te službe razvile sustav koji uspješno služi ciljevima Suda. Globalizacija pravnih procesa dovela je do toga da je Sud razvio praksu uredskog poslovanja pogodnu za međunarodne kaznene sudove općenito što uključuje tezaurus ključnih riječi i metapodataka, ulaganje dokumenata na daljinu, javno dostupnu bazu podataka sudskih spisa itd. Dobro uredsko poslovanje od izrazite je važnosti za same žrtve – dostupnost gradiva omogućuje katarzu, kao i sjećanje. Iz globalne perspektive – gradivo je dostupno za buduća proučavanja i za razvoj međunarodnoga humanitarnog prava. *Gabriele Nishiguchi* se, na nekoliko arhivskih primjera iz Kanade, bavi ulogom državnih arhiva u zaštiti prava građana, posebice u multikulturnim društvima. Arhivi ne samo da osiguravaju dokumentarnu baštinu nacije, već i jačaju svijest društva o krucijalnoj važnosti gradiva za rekonstruiranje identiteta građana čija su prava bila povrijeđena. *Hennadaii Boriak* piše kako dvadeseto stoljeće obilježavaju, u mnogim zemljama, represivni režimi, ukinuti krajem stoljeća. Upravljanje gradivom tajnih i posebnih službi tih režima pitanje je koje dijele mnoge zemlje, posebice njihove arhivske službe. Gradivo ukrajinskog KGB-a bilo je predano državnom arhivu skoro odmah nakon ukidanja KGB-a 1991. Zakon iz 1993. omogućio je stvaranje specijalnih arhiva za ovu vrstu gradiva. Postojeći državni arhivi nisu uvijek bili u stanju izaći na kraj s ogromnom količinom ovoga gradiva dospjelog za preuzimanje. Vezano uz dostupnost spisa, treba

razriješiti kompleksan konflikt između prava na dostupnost informacija i zaštite privatnosti. Također, radne metode nekadašnjih sigurnosnih službi uključivale su krivotvorenje i falsificiranje dokaza. Arhivisti Ukrajinske službe sigurnosti postali su čuvari i jamci zaštite ljudskih prava, no ta funkcija zahtijeva pravnu osnovu koja još nije realizirana.

Gloria Alberti ističe situaciju institucionaliziranog nasilja, koje je Latinska Amerika u nedavnim desetljećima uvelike iskusila, i objašnjava značajke »arhiva boli« (*archivos des dolor*). To su arhivi sačinjeni od gradiva koje su sakupile osobe bliske žrtvama, tjerane boli, kako bi osvijetlile sudbinu svojih prijatelja i rođaka. Ovi arhivi nemaju ništa s institucionalnim praksama, regularnim administrativnim procedurama ili tradicionalnim arhivskim postupcima. Autorica opisuje vrijednost koju, unatoč tome, imaju u ustanovljenju istine, i naglašava njihovu važnost u edukaciji mlađih naraštaja te stvaranju antiterorističke etike i morala. Bitno je osigurati tehničku podršku koja će omogućiti očuvanje ovih dokumenata, i nastaviti borbu za priznavanje i zaštitu arhiva boli kao dijela dokumentarne baštine. *Patricia Tappatá de Valdez* objašnjava kako Međunarodni komitet crvenog križa može pridonijeti rekonstrukciji identiteta žrtava oružanih sukoba kako pomaganjem samim žrtvama da se po završetku sukoba reintegriraju u društvo, tako i omogućivanjem korištenja njegova arhiva. Arhiv tvore dvije velike cjeline. Prvu cjelinu čini gradivo Središnjeg istražnog ureda, koje sadrži ogromnu količinu osobnih podataka o zatvorenicima koji bi trebali poslužiti njihovu povezivanju s obiteljima, kao i primanju pomoći. Ovi se dokumenti osobito koriste u postupku ponovnog utvrđivanja identiteta osobe. Gradivo nastalo tijekom humanitarnog rada Međunarodnog komiteta crvenoga križa tvori drugu cjelinu. Ovi dokumenti ponajprije daju podatke o uvjetima u kojima žrtve žive, te o utjecajima pomoći, i više pomažu u rekonstrukciji kolektivne, a manje individualne memorije. Arhivsko gradivo ima određena ograničenja jer ne omogućuje razumijevanje punog opsega trauma koje predstavlja, zbog ograničenja humanitarnih akcija mnogih žrtava nema, a dokumenti daju samo djelomičan uvid u traume jer su one, u krajnjoj instanci, unutarne iskustvo svakog pojedinca. *Alan Divack* piše o američkoj Zakladi Ford koja pomaže projekte što jačaju demokratske vrijednosti, smanjuju siromaštvo i nepravde, promiču međunarodnu suradnju i pospješuju dostignuća čovječanstva. Zaklada podržava arhivski rad kao dio širih programa zaštite ljudskih prava, posebice u zemljama u tranziciji. Autor na primjerima iz Rusije i Latinske Amerike opisuje djelovanje Zaklade, koja aktivno djeluje i u SAD-u promičući rad nevladinih ustanova. Državni su arhivi u otvorenim i demokratskim društvima neophodan, ali ne i dovoljan, izvor informacija te je gradivo koje čuvaju nevladine ustanove jednako bitno.

Idrissa Yansambou objašnjava upravnu organizaciju Nigera i njegov Državni arhiv, te manuskripte i usmenu predaju koja čini dio memorije tog naroda. Upravo se izvode projekti koji bi trebali omogućiti očuvanje usmene predaje. *Henry C. Jatti Bredekamp* opisuje program usmene predaje Državnog arhiva Južne Afrike, kojim se nastoje ukloniti praznine u nacionalnoj povijesti i znanju o prijašnjim režimima – kolonijalnom i aparthejda. *Graham Dominy* raspravlja o tome kako je jedan od svjesnih ciljeva kolonizacije bilo uništenje i omalovažavanje afričke povijesti i sustava znanja urođenika, što je duboko utjecalo na spoznaju Afrikanaca o sebi i svojoj baštini. Njihovo ljudsko pravo na samo-izražavanje i dignitet sustavno su bili poricani. *Mbaye Thiam* piše o tome kako se demokratizacija sub-Saharske Afrike u 1980-ima odrazila na traženje prava na dostupnost službenih dokumenata.

Broj 3-4 bavi se arhivima središnje Europe. *Nancy Bartlett* u uvodniku ističe pitanje: »Postoji li središnja Europa?« Uvodnik je napisao *Lorenz Mikoletzky*. *Wilhelm Droste* piše o kavanama kao mogućem simbolu različitih elemenata koji su tvorili Austro-Ugarsku carevinu: različite su se nacije, klase i politička uvjerenja ravnopravno susretala u kavanama radi rasprava. Vanjska su i unutarnja dekoracija kavana, rituali, priroda i sadržaj jelovnika bili formalizirani. U Beču, gdje je tempo života bilo sporiji nego li u ostalim komercijalno orijentiranim europskim metropolama, zadržale su se mnoge od nabrojanih kvaliteta. U Mađarskoj je broj kavana bio čak možda i veći nego u Austriji.

Charles Kecskeméti raspravlja o tome kako se povjesničari, jednako kao i političari, ne slažu oko definicije »središnje Europe« – »promjenjivog« područja između Rusije i Njemačke. Bilo kakvo razumijevanje povijesti zemalja regije, gdje su različite religije i brojni jezici koegzistirali od pojave srednjovjekovnih država i gdje su se granice konstantno mijenjale sukladno odnosima sila na kontinentu, žrtva je predrasuda i ideoloških pristupa. Konfliktni je nacionalizam u posljednja dva stoljeća doveo do mnogih povijesnih rasprava, međusobno inkompatibilnih. Tri se povijesna kraljevstva – Češka, Mađarska i Poljska, ne pojavljuju, osim usputno, u literaturi o europskoj kulturnoj povijesti. Od XVI. je stoljeća do 1918. velik dio regije bio pod vladavinom Habsburga. U svim su provincijama Carevine povijesna znanost i arhivi napredovali, u uskoj vezi, i na vrlo slične načine. Carstvo se, koje je 1867. postalo Austro-Ugarskom, pokazalo nesposobnim odgovoriti na izazove nacionalnih pokreta i na nove zahtjeve te nestaje s krajem Prvog svjetskog rata. No, kako su stoljećima pripadale habsburškoj Europi, nacije regije dijele zajedničku baštinu političkih i kulturnih vrijednosti. Sustavi ustanova, zakona, obrazovanja, religije, umjetnički i kulturni standardi, povijesne i arhivske strukture povezuju središnju Europu sa zapadnim dijelom kontinenta i te su veze preživjele sve promjene kojima su bile izložene, uključivo i komunističko iskustvo nakon 1945. godine. ICA je nastojala, tijekom blokovske podjele, svojim akcijama obuhvatiti sve europske zemlje, a nakon 1989. odmah je dala podršku modernizaciji i demokratizaciji arhiva središnje i istočne Europe. *Václav Babička* piše o tome kako je u Čehoslovačkoj, nakon dolaska komunista na vlast 1948, stvoren jedinstveni sustav državnih arhiva. Arhive lokalnih uprava i poduzeća, kao i konfiscirane arhive plemstva i crkve preuzeli su državni arhivi. Ove su mjere potvrđene pravnim propisima o arhivima 1954. i 1974. godine. Nakon demokratskih promjena 1989/90. plemićki i crkveni arhivi vraćeni su njihovim ranijim vlasnicima ili su zadržani ugovorom o depozitu između vlasnika i državnih arhiva. Situacija s arhivima poduzeća nastalim u doba socijalizma složena je. Njih su ili preuzeli državni arhivi ili su ostali kao depozit kod novih vlasnika. Međutim, u nekim slučajevima novi vlasnici nekadašnjih državnih poduzeća te arhive gledaju kao dio privatizirane imovine. Ovo pitanje još nije riješeno. Demokratske promjene češkoga arhivskog sustava bit će artikulirane novim zakonom koji je u izradi. *Ioan Drăgan* govori kako Transilvanija, zapadni dio Rumunjske, povezuje ovu zemlju sa središnjom Europom. Arhivska baština i iskustvo su bogati, i teku od XII. st., što je posljedica višejezičnih i multikulturnih obilježja koja stvaraju tri glavne nacije – rumunjska, mađarska i njemačka, te preživjele skupine Srba, Slovaka i Armenaca. Transilvanski arhivi bili su pod arhivskim utjecajem Austro-Ugarske. Austrijska (1691) i rumunjska (1918) uprava najviše su na njih utjecale. Iako uklopljeni u jedinstveni sustav rumunjskih arhiva, transilvanski arhivi zadržali su svoje specifičnosti, koje proistječu iz tradicija šireg područja središnje Europe. *Gabriella Ivacs* ispituje širi povijesni kontekst za privatnu, neprofitnu organizaciju, Zakladu Soros Mađarska, kao dio postupka arhivskog vrednovanja. Jedini mogući način pristupa ovoj jedinstvenoj arhivskoj baštini razumijevanje je kulturnih, geopolitičkih i političkih

čimbenika koji su utjecali djelovanje organizacije unutar konteksta središnje i istočne Europe i tijekom razdoblja tranzicije. Zaklada Soros u mnogim je zemljama služila kao model po kojem se stvaralo civilno društvo poslije (negdje čak i prije) pada totalitarnih režima i njegova je važnost na nacionalnoj/regionalnoj razini neupitna. Sve dosad, državni su arhivi rijetko preuzimali gradivo nevladinih organizacija, kao da takvo gradivo nije vrijedno trajne pohrane. Ipak, novi trendovi u povijesti pokazuju kako tzv. »službeno gradivo« ne sadrži dovoljno vrijednih podataka za istraživanje. Postoji enormna potražnja za autentičnim alternativnim izvorima. Autorica zaključuje kako Zaklada Soros zaslužuje posebnu pažnju zbog drugih razloga: strategija Georga Sorosa na demontiranju komunističkog sustava u 1980-ima temeljila se na uporabi, širenju i stvaranju informacija kao sredstvu borbe protiv zatvorenog društva. *Xin Sijia* se varijacijom pridružuje temi »ljubav u arhivu« obrađenoj u prvom broju časopisa – daje fotografije raseljenih Židovi iz središnje Europe iz razdoblja Drugoga svjetskog rata, koje se čuvaju u Šangajskom arhiva. *Peter Kartous* analizira preko osamsto godina povijesnog razvoja arhiva u Slovačkoj koji se odvijao u više ili manje pogodnom kontekstu geopolitičkog i kulturnog okruženja srednje Europe. Začetak arhiva i arhivske struke te razvoj arhivske teorije i prakse imaju mnogo zajedničkog sa zemljama nekadašnje Austro-Ugarske, kao i drugim europskim zemljama, no postoje i neke specifične razlike. Na primjer, postoji tradicionalni pluralizam i kompleksnost srednjoeuropskih korijena, duboko usađenih u etničku raznolikost i višejezičnost populacije područja, koja je dijelila bogatu kulturnu raznolikost i iskusila mnogostruke tradicije državnih teritorija i državnih zakona. Rad daje i pravne karakteristike slovačkih arhiva tijekom posljednjih pedeset godina i posebice sada, na pragu ulaska Slovačke u Europsku uniju. Kao rezultat europskih integracija, slovački su arhivi suočeni s novim izazovima što će bez sumnje pozitivno utjecati na njihov budući razvoj. *Lajos Körmendi* ističe promjene u identitetu i mentalitetu arhiva i arhivista prije i poslije pada komunizama u središnjoj i istočnoj Europi u kasnim 1980-ima i nastanak novih, demokratskih režima. Na primjeru Mađarske pokazuje kako su se arhivska profesija i arhivske ustanove suočile s društvenim promjenama. Na izazove koje su pred njih stavili središnja i lokalna uprava, kao i korisnici, treba odgovoriti istodobno s promjenama kroz koje sami prolaze, budući da su dio tog istog društva. *Daria Nałęcz* piše o začetku Poljskoga državnog arhiva koji se proteže do srednjeg vijeka, s prvim dokumentima koji su se na poljskom tlu pojavili u XIII. st. Arhiv je svoj prvotni oblik dobio 1764. – tri središnja i dvadeset i devet područnih arhiva (s pedeset i četiri lokalna odjela) koji su pod nadzorom Središnjeg ureda Državnog arhiva. Ova se mreža na početku XXI. st. suočava s izazovima koji proizlaze iz unutarnjih promjena Poljske nakon 1989., a to je stvaranje civilnog društva i informatička revolucija. Potrebno je prilagoditi postojeća pravna i organizacijska rješenja i arhivske radne metode novim uvjetima, kako bi se moglo obavljati brojne nove zadaće. Najvažnija je promjena postojećega arhivskog zakona (iz 1983) stvaranje integralnoga informacijskog sustava za archive prilagođena korisnicima, promjena programa obrazovanja za arhiviste i, najvažnije od svega – sakupljanje informacija o izvorima koji se odnose na Poljsku, stvorenim na području Poljske i sačuvanim u nacionalnim arhivima drugih država, kao i arhivskoga gradiva poljskih ustanova koje su djelovale preko mora. *Jürgen Rainer Wolf* razmatra centraliziranu organizaciju arhiva u nekadašnjoj Istočnoj Njemačkoj i opisuje rekonstrukciju arhivske uprave u Saksoniji unutar federalnog okruženja Federalne Republike Njemačke. Unutar federalnog sustava, legislativa o kulturnim pitanjima donesena je na državnoj razini. Arhivi su nakon 1990. otvoreni i doneseni su propisi o uporabi gradiva. Novi su se izazovi pojavili kada je gradivo propaloga državnoga i društvenog sustava predano arhivima na trajnu pohranu.

Zahtjevi se korisnika za rehabilitacijom, restitucijom i kompenzacijom gomilaju. IT i začetak pohrane elektroničkih zapisa donijeli su nove izazove. Još nije nađeno konačno rješenje za pohranu gradiva. Arhivska uprava svih njemačkih država prolazi kroz fundamentalnu rekonstrukciju. *Magia Ghetu* na temelju istraživanja u Rumunjskoj tijekom 2003/04. nastoji objasniti sadašnju arhivsku arhitekturu – od povijesti Nacionalnog arhiva do arhivske legislative, edukacije i infrastrukture.

Natalija Glažar raspravlja o državnim arhivima kao javnim ustanovama u odnosu na javne informacije i pravo građana na informiranost. Arhive i njihov odnos prema javnoj sferi razmatra kroz teoriju mas-komunikacije klasičnih autora i državne arhive predstavlja kao mogućnost demokratskog djelovanja u javnoj sferi. Broj korisnika arhivskoga gradiva u Sloveniji raste. *Angelika Menne-Haritz* nabroja razloge temeljnih promjena njemačkoga arhivskog sustava u proteklih dvadeset godina: pojava IT-a, recentna arhivska legislativa i ujedinjenje Njemačke. Na komunikaciju utječu standardizacija, nove norme opisa i zahtjevi za gradivom dostupnim putem interneta. Digitalni zapisi traže nove definicije njihove evaluacije kao izvora. Autorica se zalaže za selektivno vrednovanje, usmjereno prema objektivnim kriterijima s današnje točke gledišta. Moderne arhive definira kao nepristrane čuvare memorije, koji trebaju omogućiti besplatno i bezuvjetno korištenje gradiva. *Katharina Hoffmann*, *Joachim Pieper* i *Clemens Rehm* pišu o tome kako je 2003. održana prva konferencija o obrazovanju u arhivima. Opširniji su podaci dostupni na adresi: <http://www.elan.net.info>.

Luciana Bordoni piše o projektu COVAX (Contemporary Culture Virtual Archive in XML). *Oskar Macek* i *Michal Wanner* opisuju probleme nastale rapidnim povećanjem količine digitalnih dokumenata trajne vrijednosti u Češkoj. Za njihovo rješavanje, Središnji državni arhiv u Pragu dobio je upute od odgovornih državnih organa kao i odgovarajuća sredstva. Plaćeni su istraživači na ovom problemu radili dvije godine i proizveli studiju koja se sastoji od dva dijela. Prvi se dio bavi problemima standarda u sferi arhiviranja, fundamentalnim konceptima metapodataka i digitalnih arhiva. Drugi dio opisuje elektroničke dokumente u odabranim tijelima uprave, kao i razloge za i protiv emulacije i migracije digitalnih objekata. Postavljena je struktura radnog mjesta za dugotrajnu pohranu i provizorno izraženi troškovi dugotrajne pohrane. Na temelju studije slijedi projekt. *Hans-Dieter Kreikamp* govori o sveobuhvatnoj arhivskoj mreži u nadležnosti Njemačkoga federalnog arhiva, čija je zadaća preživjelim prisilnim radnicima-žrtvama nacizma iz Istočne Europe pružiti dokaze potrebne za dobivanje odštete. Cilj je mreže brza i učinkovita uporaba svih dostupnih izvora pohranjenih u arhivima Federalne Republike Njemačke. Uspostavljena je vrlo dobra suradnja s Poljskom gdje su bili smješteni nekadašnji prisilni radni logori. *Elena Danielson* govori kako središnja Europa, sa svojim bogatim mozaikom etničkih grupa i još bogatijom povijesti promjena granica, ima neke od najkompleksnijih primjera za analizu arhivske restitucije i rješavanja konfliktnih zahtjeva. Kao i raseljene osobe, raseljeni dokumenti imaju individualni identitet, koji treba pažljivo razmotriti u svim njegovim posebnim detaljima. Treba li te dokumente vratiti u njihovu zemljopisnu, pravnu, moralnu, jezičnu, etničku, kulturnu ili intelektualnu domovinu? Što se dešava ako te domovine nisu identične? Ima li mjesta za višenacionalne zbirke u današnjemu globaliziranom okruženju? Ponekad se raseljene dokumente može vratiti njihovim prvotnim vlasnicima na mjesto gdje su nastali, ponekad su uistinu promijenili »građansku pripadnost«.

Jochen Golz piše o najstarijim njemačkim literarnim arhivima – Goetheovom i Schillerovom. *Helga Penz* govori kako više od četrdeset austrijskih samostana čuva

dokumente koji potječu još iz srednjeg vijeka, a barem dvostruko toliko samostanskih zajednica čuva dokumente iz XVI. i XVII. st. No, arhivi samostana i vjerskih redova uglavnom su *terra incognita* unutar austrijskoga arhivskog područja, a u nekim slučajevima ni znanstvenici ne znaju za njih. *Zuzana Meisnerová-Wisnerová*, na primjeru svog pradjeda, fotografa Jana Langhansa, sažima sudbinu mnogih Čeha čiji su životi i poslovanje bili nepovratno promijenjeni nacionalizacijom nakon Drugoga svjetskog rata, te su njihova reputacija, vještine i dostignuća ostala sakrivena.

Heinrich Berg i *Peter Csendes* pišu kako u Austriji postoji državni arhiv sa šest odjela, devet provincijalnih arhiva i manji arhivi federalnih ustanova. Svega s nekoliko gradskih arhiva upravljaju arhivisti s akademskim zvanjima. Katolička crkva najznačajniji je privatni vlasnik arhiva. Suradnja između arhiva ostvaruje se putem redovnih sastanaka direktora provincijalnih arhiva i konferencija Udruženja austrijskih arhivista. Austrijski arhivisti sudjeluju i u međunarodnim projektima. *Václav Havel* ističe kako su početkom XIX. st. omalovažavali i klevetali Masaryka, prvoga čehoslovačkog predsjednika, zbog njegova odbijanja da dopusti ovjeru rukopisa koji su tobože pokazivali srednjovjekovno izvorište češkoga nacionalnog identiteta i kulture. U naše se doba dostupnosti informacija treba sjetiti kako »informacija« i »istina« nisu uvijek ista stvar, i da na istini treba inzistirati čak i ako je to anatema za velik dio društva.

Živana Heđbeli